

Muistojani muista

Erään kirjani julkistamistilaisuudessa, joka järjestettiin maamme pääkaupungissa Brasíliassa, eteeni ilmestyi muuan lukija, joka pamautti minulle päin naamaa kamalan kysymyksen: ”Vieläkö muistat minut?” Se on aina kirjan signeeraustilaisuuden kiusallisin hetki, varsinkin sellaiselle ujolle tyyppille kuin minä. Vaikka ajan kuluminen oli muutenkin haihduttanut miehen kasvonpiirteet muististani, hermostuttava tilanne muutti hänet täysin tuntemattomaksi. Kun puhekuppani huomasi hämmennykseni, hän yritti verestää muistiani. ”Minäkin olen Cataguasesista...” hän kuiskasi viitaten syntymäkaupunkiini. Silloin tuntui kuin olisin tullut hämäämään huoneeseen jota valaisee vain heikko öljylamppu, ja vähitellen muistini pohjalta alkoi ilmestyä epämääräisiä kuvia, kunnes vastapäätä seisovan miehen kaljun alta, silmälasien paksujen linssien takaa, pullottavan kaljamahan uumenista putkahti esiin Carlinhos, alakoulun aikainen luokkatoverini, jonka kanssa olin iltapäivisin pelannut jalkapalloa, leikkinyt kadulla, laskenut taivaan pilviä ja elätellyt samoja haaveita.

Silloin nousin syleilemään miestä, ja ennen kuin ehdin taas istuutua, hänestä alkoi suorastaan pulputa puhetta: ”En tiennytkään että Gilmar sitten menetti jalkansa... voi ihmettä! Kuule, muistan vielä kuin eilisen päivän kun Marquinho joutui siihen tappeluun... olin pikkunassikka silloin ja kauhistuin kovasti suurta verilammikkoa katukiveyksellä... Entäs sitten Vicente Cambota? Kyllä oli kamala tapa kuolla!” Sitten hän supatti korvaani: ”Than meidän kesken, minusta tuntuikin aina kummalliselta, miten Tiquinho hävisi sillä tavalla kuin tuhka tuuleen... arvasin koko ajan että taustalla oli jotain hämäämää...” Hän tarttui käsivarteeni: ”On sinullakin norsun muisti! Miten ihmeessä olet voinut pitää mielessä kaikki ne yksityiskohdat?” Tulin hämilleni ja join lasin vettä. Ajattelin selittää Carlinhosille, että kaikki nuo ihmiset, joita hän niin tuttavallisesti luetteli, olivat kirjojeni henkilöitä eivätkä lapsuusaikojemme oikeita henkilöitä. Mutta kuinka olisin voinut sanoa sen hänelle, kun kirjoissani kerrotut irralliset tapahtumat ja niissä esiintyvät henkilöähahmot olivat jollain tapaa sulautuneet yhteisiksi muistikuviksi?

Fiktio on paljastavaa, sillä se lähenee unta, ”aluetta joka sijoittuu julki tuomisen ja salassa pitämisen välimaastoon”, vakuuttaa Brasilian sosiaalipsykologian edelläkävijä Dante Moreira Leite. Hän jatkaa, että ”ilmi tullut halu ja toisaalta symboli joka yrittää peittää sen muodostavat yhdessä totuuden, joka sijoittuu tosimaailman ulkopuolelle.” Jos hyväksymme

tuon asettamuksen, emme voi jättää huomiotta myöskään sosiologi Sérgio Buarque de Holandan ajatusta, jonka mukaan romaanin tai minkä tahansa proosateoksen tarkoituksena ei ole jäljentää elämää kaikkineen: ”Taideteokseen liittyy väistämättä loittonemistä todellisuudesta, yksinkertaistamista, valintaa.” Siksi minua vaivaa jatkuvasti kysymys siitä, kuinka kykenemme henkilökohtaisten, omaelämäkerrallisten kokemusten perusteella rakentamaan teoksen, joka keinotekoisena luomuksenakin kykenee vaikuttamaan toisiin ihmisiin siten, että siitä tulee lopulta eräänlainen *yhdessä jaettu totuus*. Vielä en ole löytänyt pätevää vastausta, mutta uskaltaudun seuraavassa lyhyesti hahmottelemaan joitakin mielessäni käyneitä ajatuksia.

Vaikka olisi kuinka kauan siitä kun laskeuduimme puusta, aloimme kävellä kahdella jalalla ja valmistaa työkaluja, jotkin alkukantaisimmat tavat ja tottumukset ovat tarrautuneet tiukasti mieleemme syvyiksiin. Täydellisen pimeyden nostattama kauhu, muukalaisia kohtaan tuntemamme epäluulo, saman klaanin jäsenien tinkimätön puolustaminen (liittyivätpä siteet verisukulaisuuteen, uskoon tai jalkapalloon), rajujen luonnonilmiöiden edessä tuntemamme voimattomuus ja siis niiden pelko – siinä vain pari tutuinta esimerkkiä. Myös luovaa taiteellista työtä ruokkii alkukantainen tarve oppia ja kehittyä kokemuksen kautta; juuri se erottaa meidät muista eläimistä, *subjektius*, se että pystymme luomaan käsityksen itsestämme.

Kuvitelkaamme parvi keräilijöitä tai metsästäjiä, jotka palaavat uuvuttavan päivän päätteeksi luolaansa ja kohdattuaan naisensa ja lapsensa kerääntyvät tulen ääreen lepäämään. Silloin yksi heistä alkaa ylpeänä kertoa, kuinka on ollut vähällä joutua pedon kynsiin, mutta onnistunut oveluutensa ansiosta vapautumaan ja vieläpä haavoittamaan petoa kuolettavasti. Syntyy kohu, esitetään kysymyksiä, joku epäilee tarinan todenperäisyyttä, joku toinen haluaa lisää yksityiskohtia, kunnes ihailevien huokausten ja kateellisen murinan päätteeksi kaikki vaipuvat sikeään uneen. Seuraavana päivänä, ennen kuin joukko lähtee uusiin koitoksiin elantaan hankkimaan, yksi perhekunnasta (ehkä nainen) raapustaa luolan seinälle kuvan edellispäivän tapahtumasta. Kun kertomus on piirretty seinään ja siis muutettu konkreettiseen muotoon, siitä tulee ensin vain yhden tositapauksen kuvaus. Mutta objektiivinen side kuvallisen merkin ja sen taustalla olleen tapahtuman välillä hämärtyy vähitellen, ja kuvan innoittajana ollut yksilöllinen kokemus

muuttuu toiston seurauksena osaksi kollektiivista muistia. Vieläpä niin, että kuva menettää valistavan merkityksensä ja muuttuu taideteokseksi.

Olen kolmannen maailman taiteilija: sommittelen kirjoja marginaalisella kielellä lähes olemattomalle yleisölle maassa, jossa tunnetaan lähes alkukantaista halveksuntaa kaikenlaista kirjasivistystä kohtaan. Juuri tuo tilanne on muovannut minun ominaislaatuni kirjailijana ja sen pohjalta teen työtäni. Sillä vaikka elämänsä ja toimintansa kokeminen mielekkääksi on mutkikasta missä päin maailmaa tahansa, täyteyden tunteen saavuttaminen on sitäkin työläämpää sellaisessa maassa kuin Brasilia, jolle on leimallista yhteiskunnallinen epäoikeudenmukaisuus, taloudellinen epävakaus ja väkivalta; maassa joka elää suunnattomasta koostaan huolimatta erityksissä.

Äidinpuoleiset isovanhempani tulivat Brasiliaan 1800-luvun loppupuolella pakoon Pohjois-Italian köyhyyttä, isänpuoleiset esivanhempani pakenivat vastaavasti Portugalin kurjuutta. Olen syntynyt Cataguasesissa, keskibrasiliaalaisessa Minas Geraisin osavaltiossa. Pombajoki jakaa teollisuusvaltaisen kotikaupunkini kahteen osaan. Vasemmalle rannalle on noussut nykyaikaisia kaupunginosia, joiden asukkaat ovat enimmäkseen valkoihoisia, keskiluokkaisia, katolilaisia; oikealla rannalla on teollisuusalue, jonka asukkaat ovat puoliverisiä, proletaareja, protestantteja. Perheeni oli hyvin köyhä ja asuimme kurjassa vuokrakasarmissa. Äiti hankki perheelle leipää pesemällä ja silittämällä herrasväen vaatteita, ja isä teki hanttihommia. Minä kävin pienestä pitäen töissä: olen puuhannut kapakan kassatiskin takana, puotipuksuna, pumpulitehtaan työläisenä ja sorvarina. Olen aina elänyt työläisten keskellä: sellaisia olivat veljeni ja naapurini, jotka raatoivat paikallisissa tekstiilitehtaissa, mutta myös jotkut hieman onnekkaammat, jotka tulivat joululoman viettoon Rio de Janeirosta, São Paulosta ja muista metropoleista ja herättivät haaveen paremmasta elämästä, joka meitäkin ehkä odottaisi Cataguasesia ympäröivien vuorten tuolla puolen.

Kun 1990-luvun loppupuolella ryhdyin kirjailijaksi, kysyin heti alkuun itseltäni: Missä ovatkaan nyt ne äänettömät ja nimettömät ihmiset, jotka kansoittivat lapsuuteni unia ja painajaisia? Miten heille on käynyt elämässä? Onko heistä tullut onnellisia? Koska en voinut saada suoria vastauksia, päätin parhaani mukaan pelastaa nimettömyyteen tuomittujen ihmisten elämäntarinoita. Kun aloin kirjoittaa, mieleeni ei noussut niinkään henkilökohtaisia muistoja kuin tuoksuja, ääniä, kuvia, makuja ja lämpötila-aistimuksia, jotka

liittyivät yleiseen, kaikille yhteiseen tilaan ja aikaan. Pysin välittämään lukijalle kollektiivisen muistin ilmauksia ja suodattamaan niistä kertomuksia, joiden tarkoituksena on lukukokemuksen myötä muuttua uudelleen osaksi kollektiivista muistia: siis vähän samaan tapaan kuin tunto ja toimintakyky palautuu potilaan raajaan, joka on välillä vamman seurauksena lakannut ottamasta vastaan aivojen lähettämiä käskyjä.

Todennäköisesti samoin kävi ystävälleni Carlinhosille silloin Brasíliassa. Minun fiktiiviset muistoni herättivät hänessä aidon tuntuisia muistikuvia, ei siksi että kertomukseni olisivat kuvanneet todellisia tapahtumia, vaan koska ne palautuivat muistoihin jotka ovat yhteisiä hänelle, minulle ja kaikille jotka ovat *tiettyinä aikakautena olleet tiettyssä paikassa*. Kiehtovinta on se, että *tietty ajankohta* ja *tietty paikka* kohoavat kirjassa kuvatun ajan ja paikan yläpuolelle ja sulautuvat tai laajenevat fiktiiviseksi ajaksi ja paikaksi, jotka ovat viime kädessä lukijalle yhtä kuin tässä ja nyt.

Luiz Ruffato